

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора політичних наук,
Ляшенко Тетяни Михайлівни
на дисертацію
Федорчука Володимира Ярославовича
«Трансформація політико-владних відносин в Україні
в умовах сучасних цивілізаційних викликів»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук
зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Федорчука Володимира Ярославовича «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів» зумовлена глибинними трансформаціями політико-владних відносин у сучасному світі, що відбуваються під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації, посилення ролі наднаціональних інституцій, криз безпекового характеру та структурних змін у системі публічного управління. У цих умовах особливої ваги набуває проблема переосмислення сутності та механізмів реалізації політичної суб'єктності як держави, так і інших акторів політичного процесу.

Для України зазначена проблематика має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації, запровадження воєнного стану, трансформація системи державного управління, активізація міжнародної підтримки, поглиблення євроінтеграційних процесів, розвиток цифрових сервісів публічного управління актуалізують питання зміцнення суб'єктності держави в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів. Водночас зростає значення громадянського суспільства, територіальних громад, міжнародних організацій як співучасників формування політичного порядку денного.

У науковому вимірі актуальність роботи визначається необхідністю подальшої концептуалізації категорії «політична суб'єктність», яка залишається дискусійною в сучасній політичній науці. Попри наявність значного масиву досліджень, відсутня усталена теоретико-методологічна модель, яка дозволяла б комплексно осмислити суб'єктність як інтегративну характеристику політичних акторів, розкрити її структурні компоненти, рівні реалізації та механізми трансформації в умовах глобальних змін. Як слушно зауважує Федорчук В. Я., «Одним із ключових елементів формування ефективної відповіді на сучасні виклики є характер взаємодії між суб'єктами та об'єктами влади, який визначає якість управління та стабільність суспільства» (стор. 134). У цьому контексті звернення дисертанта до аналізу взаємодії держави, інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій та цифрових інструментів управління є своєчасним і науково обґрунтованим.

Окремої уваги заслуговує зроблений автором акцент на адаптивності політичної системи, що визначається Федорчуком В. Я. як «універсальна

характеристика політичного суб'єкта, що визначає його життєздатність та спроможність ефективно перетворити виклики у стратегічні ресурси розвитку» (стор. 130), питаннях легітимності, довіри, безпекових імперативах та інформаційному суверенітеті, що формують сучасний контекст функціонування публічної влади. Дослідження цих аспектів у межах єдиної теоретичної рамки дозволяє поглибити розуміння закономірностей розвитку політичної системи України та окреслити напрями її інституційного зміцнення та зміцнення інституційної спроможності.

Дисертація виконана у межах комплексної наукової теми кафедри політичних наук «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії». Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради УДУ імені Михайла Драгоманова (протокол № 12 від 29 травня 2014 року).

Таким чином, обрана Федорчуком В. Я. тема є актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірах, відповідає сучасним запитам політичної науки та практики державного управління, а також корелює з нагальними потребами розвитку української державності в умовах системних трансформацій і безпекових викликів.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Наукові положення та висновки, викладені в дисертації Федорчука В. Я. «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів», характеризуються належним рівнем теоретичної аргументованості, логічної послідовності та методологічної виваженості. Обґрунтованість результатів дослідження забезпечується комплексним використанням загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких системний, структурно-функціональний, інституційний, порівняльний, історичний, а також елементи міждисциплінарного підходу, що дозволило автору «проаналізувати новітні характеристики влади та механізми ефективного управління, особливо в умовах воєнного стану» (стор. 19). Застосування зазначених методів є адекватним поставленій меті та завданням дослідження і дозволяє розкрити політичну суб'єктність як багатовимірний феномен.

Теоретична база дисертації сформована на основі широкого кола вітчизняних і зарубіжних джерел з політичної науки, державного управління, теорії міжнародних відносин, філософії політики та суміжних дисциплін. Автор демонструє ґрунтовне знання сучасних наукових підходів до розуміння політичного суб'єкта, політичної суб'єктності, трансформації держави в умовах глобалізації, децентралізації та цифровізації. Аналіз наукових позицій не обмежується констатацією існуючих підходів, а супроводжується їх критичним осмисленням і спробою синтезу в межах власної концептуальної рамки.

Аргументація основних положень вибудовується послідовно: від уточнення понятійно-категоріального апарату – до характеристики структурних компонентів політичної суб'єктності та аналізу трансформацій її реалізації в сучасних умовах. Висновки логічно випливають зі змісту розділів роботи, узгоджуються з поставленими завданнями та спираються на проаналізований емпіричний і нормативно-правовий матеріал. Особливої ваги набуває обґрунтування ролі держави як ключового носія політичної суб'єктності в

умовах воєнного стану та глобальних безпекових викликів, що підкріплюється аналізом актуальних процесів у сфері публічного управління, міжнародної взаємодії та цифрової трансформації. За висновком Федорчука В. Я., «Влада є феноменом, що позначає здатність і можливість одних впливати на поведінку, рішення, дії інших, використовуючи при цьому різні ресурси: правові, економічні, силові, інформаційні тощо» (стор. 77).

Достовірність отриманих результатів посилюється використанням актуальних офіційних документів, стратегічних матеріалів, нормативно-правових актів, а також узагальненням сучасної управлінської практики. Узгодженість теоретичних узагальнень із реальними процесами трансформації політичної системи України свідчить про практичну релевантність сформульованих висновків.

Таким чином, наукові положення та висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, логічно структурованими та методологічно забезпеченими, що дає підстави оцінювати результати дослідження як достовірні та науково переконливі.

3. Достовірність і наукова новизна отриманих результатів.

Достовірність результатів, отриманих у дисертації Федорчука В. Я. «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів», забезпечується солідною джерельною базою, що включає класичні та сучасні праці зарубіжних (М. Вебера, Р. Даля, А. Грамші, Т. Парсонса, М. Фуко та ін.) та вітчизняних науковців (В. Андрущенко, О. Рафальського, В. Горбатенка, Г. Зеленько, В. Климончука та ін.). Це дозволило автору сформулювати комплексне уявлення про політико-владні відносини як багатовимірний феномен, що охоплює взаємодію суб'єктів влади, інституційні трансформації та вплив цивілізаційних викликів (глобалізація, цифровізація, геополітичні конфлікти, війна тощо).

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному осмисленні трансформації політико-владних відносин в Україні як багатовимірного процесу, зумовленого цивілізаційними викликами, та в розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності політичного управління в умовах воєнного стану. У дослідженні Федорчука В. Я. підкреслюється, «що політико-владні відносини базуються на певному комплексі взаємопов'язаних елементів, які доцільно розглядати за допомогою методу системного аналізу» (стор. 34).

Зокрема, у дисертації:

Уперше:

- запропоновано авторське бачення багатовимірності та багаторівневості процесів трансформації політико-владних відносин в Україні, що розглядаються через призму сучасних цивілізаційних викликів – глобалізаційного, технологічного, соціокультурного, геополітичного та безпекового;

- сформульовані основні напрями підвищення ефективності політичної влади в Україні в умовах активної динаміки сучасних цивілізаційних змін і воєнного стану: забезпечення оперативного прийняття рішень за рахунок досягнення балансу між концентрацією влади та посиленням

горизонтальних зв'язків у системі політичного управління; перехід до стратегічної антикорупційної політики, реалізація програм стримувального та конструктивного запобігання корупційній діяльності; підвищення репутаційної спроможності інститутів влади за рахунок неелекторальних механізмів підтримки легітимності.

Поглиблено:

- системний аналіз основних чинників, що впливають на трансформацію політико-владних відносин в умовах безпекових загроз, війн, ерозії традиційних владних структур.
- сутність сучасного цивілізаційного конфлікту як протистояння між демократичними та авторитарними системами, підкреслено особливе значення збереження та укріплення демократичних цінностей, принципів та інститутів для України;
- осмислення впливу сучасних інформаційно-комунікативних технологій на процеси прийняття та реалізації політичних рішень, механізми легітимації влади, взаємодію інститутів держави та громадянського суспільства.

Дістали подальшого розвитку:

- положення щодо вдосконалення механізмів політичного управління в умовах сучасних цивілізаційних викликів, зокрема через використання інструментів електронного врядування, цифрової демократії;
- розуміння тенденцій, суперечливості та багатовимірності демократичного транзиту українського суспільства.

Таким чином, отримані Федорчуком В. Я результати є достовірними, новаторськими та такими, що збагачують політичну науку в контексті вивчення трансформаційних процесів у пострадянських суспільствах.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Результати дисертаційного дослідження Федорчука Володимира Ярославовича «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів» мають важливе *теоретичне значення*, оскільки мають вагоме значення як для подальшого розвитку політичної науки, так і для практики публічного управління та державотворення в Україні.

Наукова значущість роботи полягає передусім у поглибленні теоретичного осмислення категорії політичної суб'єктності та її інтерпретації як комплексної, багаторівневої характеристики політичних акторів, зокрема у розділі 2.2. Особливості впливу сучасних цивілізаційних викликів на суб'єктів політико-владних відносин. У дисертації розкрито структурні компоненти політичної суб'єктності, окреслено чинники її трансформації в умовах глобалізації, цифровізації, децентралізації та безпекових викликів. Такий підхід сприяє подальшій систематизації наукових знань про механізми функціонування політичної системи, співвідношення державної влади та інститутів громадянського суспільства, а також ролі міжнародних акторів у формуванні сучасного політичного порядку.

Практичне значення результатів дисертації Федорчука В. Я. полягає в можливості їх застосування в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при розробленні стратегій зміцнення інституційної спроможності, удосконаленні механізмів взаємодії з громадянським суспільством, формуванні політики інформаційної безпеки та цифрової трансформації. Окремі положення роботи можуть бути використані при підготовці аналітичних матеріалів, концепцій реформування системи публічного управління, а також у процесі формування політики відновлення та розвитку держави в умовах післявоєнної реконструкції.

Крім того, результати дослідження можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти під час викладання дисциплін з політичної теорії, державного управління, теорії міжнародних відносин, публічної політики та безпекових студій, а також використані при підготовці навчально-методичних матеріалів і спеціальних курсів.

Таким чином, одержані дисертантом результати є науково значущими, методологічно обґрунтованими та практично орієнтованими, що підтверджує їхню цінність для розвитку сучасної політичної науки та вдосконалення управлінської практики.

5. Академічна доброчесність та повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні положення дисертації Федорчука В. Я. «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів» були опубліковані у фахових виданнях, зокрема у 6 наукових статтях, серед яких 5 – опубліковано у вітчизняних фахових виданнях категорії «Б», 1 – у зарубіжному виданні, а також у 6 тезах міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій.

Дисертація відповідає чинним вимогам МОН до кандидатських дисертацій зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми, наукову новизну дисертаційного дослідження, його достовірність та значущість отриманих результатів, варто зазначити деякі зауваження та побажання.

1. У представлений дисертаційній роботі представлено ґрунтовний теоретико-методологічний огляд та концептуальний аналіз трансформації політико-владних відносин в Україні, з акцентом на вплив цивілізаційних викликів, таких як глобалізація, цифровізація та воєнний стан. Автор переконливо обґрунтовує тезу про необхідність балансу між концентрацією влади в умовах воєнного стану та збереженням демократичних стандартів управління, зокрема наголошуючи на зміцненні інституційної спроможності держави, автор зазначає: «Наразі спостерігається посилення інституту президентства та фактичне оновлення політичного поля, що є природним для періоду війни. ...Важливо не допустити концентрації влади та ризику авторитаризму» (стор. 187-188). Аналогічно, на стор. 190 підкреслюється: «Низька підтримка демократичних реформ та недовіра до влади, зафіксовані соціологічними дослідженнями, вказують на суперечливий характер

політичних змін та необхідність якісно нової демократизації, яка б приносила відчутні результати для суспільства».

Водночас, для більшої переконливості висновків, особливо щодо «нової якості політичної суб'єктності» та ефективності запропонованих механізмів, бажано було б надати більше конкретних емпіричних ілюстрацій. Наприклад, порівняльні дані щодо динаміки довіри до інститутів у різні періоди. І хоча автор наводить таблицю щодо рівня довіри українців до суспільно-політичних інститутів на стор. 184-185, тим не менш доцільним виглядало б ширше розкриття критеріїв, за якими можна визначити межу між ефективним антикризовим управлінням і надмірною концентрацією повноважень, а також уточнення механізмів повернення до збалансованої моделі владних відносин після завершення воєнного стану. Це дозволило б посилити практичну цінність рекомендацій та уникнути певної абстрактності в оцінці ризиків авторитаризму.

2. У дисертації Федорчука В. Я. неодноразово підкреслюється важливість громадянського суспільства як одного з ключових носіїв політичної суб'єктності, його зростаюча роль у трансформації політичної системи та забезпеченні взаємодії між державою і суспільством. Наприклад, на стор. 6 автор зазначає, що «війна трансформувала громадянське суспільство у повноправного політичного суб'єкта та змінила модель рекрутування еліт, посиливши роль громадських активістів». А на стор. 113-114, досліджуючи колективні форми політичної суб'єктності, дисертант підкреслює, що «громадянське суспільство... не лише здатне активно впливати на політику через адвокацію, але й здійснювати моніторинг та контроль за діяльністю органів влади». Водночас, попри декларативне визнання значущості громадянського суспільства, у роботі відсутній системний і розгорнутий аналіз його структурних елементів, механізмів впливу та інституційної динаміки.

Зокрема, недостатньо досліджено трансформацію суб'єктного потенціалу громадянського суспільства в період повномасштабної війни, коли волонтерські рухи, благодійні фонди, професійні та територіальні спільноти фактично стали важливими суб'єктами публічної політики, безпекової підтримки та міжнародної комунікації. Саме громадянське суспільство в умовах воєнного стану значною мірою забезпечує збереження дисперсії влади, підтримку горизонтальних зв'язків, суспільну мобілізацію та контроль за владними рішеннями, що безпосередньо впливає на характер реалізації політичної суб'єктності держави.

Окрім цього, аналіз наукових джерел засвідчує, що переважна частина використаної літератури датується періодом до 2022 року. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після початку повномасштабної війни, доцільним було б ширше залучити сучасні дослідження 2023–2025 років, що відображають новітні тенденції розвитку громадянського суспільства, його інституційної еволюції та посилення суб'єктного потенціалу в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Таким чином, поглиблення аналізу громадянського суспільства як самостійного й активного політичного суб'єкта, а також оновлення джерельної бази з урахуванням новітніх наукових напрацювань, сприяло б підвищенню теоретичної повноти та актуальності дисертаційного дослідження.

3. На початку дослідження автор дисертації зазначає, що «Аналіз досліджень трансформаційних процесів влади в зарубіжній та вітчизняній політичній науці дозволив встановити загальні тенденції розвитку сучасних політико-владних відносин» (стор. 5), а також пропонує власне бачення багаторівневості та багатовимірності процесів трансформації, що стикаються з цивілізаційними викликами (глобалізація, цифровізація, безпекові загрози, воєнний стан). Тим не менш, на нашу думку, в роботі Федорчука В. Я. бракує порівняльного аналізу з досвідом інших країн (наприклад, Польщі, Грузії, країн Балтії чи Молдови), які також зазнали складних трансформаційних викликів – від посттоталітарного переходу до демократії, боротьби з корупцією, геополітичного тиску та ризик відходу від ідеалів демократії. Доцільним було б додати окремий підрозділ або розширити існуючі розділи порівняльними кейсами, що суттєво посилило б аналітичний потенціал роботи, її теоретичну глибину та практичну релевантність.

4. У дисертації обґрунтовано важливу роль інформаційно-комунікаційних технологій та електронного врядування у трансформації політико-владних відносин. Зокрема Федорчук В. Я. зазначає, що інформаційно-комунікативні технології «уможливлюють та полегшують впровадження різноманітних демократичних механізмів» (стор. 93). Разом із тим роботу збагатили б подальша деталізація питання ризиків цифровізації політичних процесів, зокрема впливу інформаційних маніпуляцій, кіберзагроз, нерівного доступу громадян до цифрових ресурсів та можливого посилення цифрової нерівності. Більш розгорнутий аналіз цих аспектів дозволив би комплексніше представити як потенціал, так і обмеження цифрових інструментів у сучасній системі політичного управління.

7. Висновок про дисертацію.

Дисертаційна робота Федорчука Володимира Ярославовича «Трансформація політико-владних відносин в Україні в умовах сучасних цивілізаційних викликів» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та методологічному рівні. Отримані результати відзначаються науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною спрямованістю та відповідають вимогам порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент

доктор політичних наук,
провідний науковий співробітник відділу
політичних інститутів і процесів
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Кураса НАН України

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України

Тетяна Лященко